

Amerikai Napló

2000. október 04. - Cleveland Play House

Hosszú út vezetett odáig, hogy Miskolc amerikai testvérvárosában, Clevelandban színre kerüljön A testőr, Molnár Ferenc Amerikában is népszerű darabja. A Miskolci Nemzeti Színház és a Clevelandi Színház között baráti, és igen gyümölcsöző szakmai kapcsolat alakult ki. Vendégjátékok jöttek létre. A clevelandi társulat Miskolcon (és Budapesten) vendégszerepelt, a miskolci társulat Clevelandba utazott. Végül meghívást kaptam, egy olyan magyar színdarab rendezésére, amely a clevelandi közönség előtt sikerrel képviselheti hazánk társalgási színjátzását. Így esett a választás Molnár Ferencre. Kezdjük a naplót az olvasópróba előtti, délelőtti ceremóniális találkozással. Ez itt a szokásos első aktus, melyen a teljes színházi stáb részt vesz. Úgy hívják: „Meet and Greet” - vagyis produkció-indító bankett, ismerkedés, bemutatkozás... A színház teljes állandó személyzete jelen van (a műhelyek dolgozói, technikai, gazdasági, munkatársak) valamint az új produkció, azaz A testőr („The Guardsman”) alkalmi művészei: színészek, díszletvilágítás-jelmez tervező, dramaturg és én, a rendező.

A művészeti vezető (Mr. Peter Hackett, akinek rendezésében a miskolci közönség tavaly nyáron láthatta a Picasso Párizsban c. darabot a Cleveland Play House vendégjátékában) bemutatja a színház állandó stábját a színészeknek. Amerikában ugyanis nincs állandó színész-(művészeti) társulat. Minden produkcióra más és más színésztársulatot szerződöttet a színház. Ez gazdasági és művészeti előnyökkel jár – egy színészt csak addig fizetnek, ameddig a színházban próbál és játszik. És: minden szerepre a legideálisabb színészt lehet így megtalálni.

A megfelelő színész megtalálása, a színészválogatás (vagy meghallgatás: „audition”) az amerikai színház világában egy speciális folyamat. Ehhez, még az előkészítés fázisában, New Yorkba utaztam. Napokat töltöttem el a legmegfelelőbb színészek kiválogatásával. Ez egy többfordulós, igen munkaigényes, igen izgalmas és összetett procedúra, melynek végén összeáll a végleges szereplőgárda. Minden új produkciót megelőz egy ilyen nagy

mustra...(később még szót ejtek majd erről)

Az állandó stáb tehát megismerkedik a most Clevelandba érkezett, kiválasztott színészekkel, akik az ország különböző tájairól érkeztek. A színészek pedig összeismerkednek a színházi stábbal. Mindenki személyesen, kis ceremóniális beszédben bemutatja magát. Kis tapsok, kacagás, izgalom és várakozás a levegőben.

Ezután bejárnak a színházat, mindent megmutatnak (próbatermek, színpadok, műhelyek, irodák stb.), aztán a frissen érkezett színészek megkapják a slusszkulcsukat, a kocsik kinn várnak a színházi parkolóban (én egy Nissant kapok). Kocsi nélkül ugyanis képtelenség, de legalábbis nagyon nehéz közlekedni, az egész ország úgy van kitalálva, hogy mindenkinek van kocsija. A színész-szerződésekből (az enyémből is) benne van, hogy apartman és kocsi jár a fizetésen felül automatikusan mindenkinek.

Napi 6-8 órát fogunk próbálni, ez itt a természetes próbaidő. Négy hét áll a rendelkezésünkre a premierig.

Délután, az olvasópróbán (itt "read through") mindenkinek eláll a szeme szája, hogy milyen remek a darab... nézem a színészek sugárzó arcát, ahogy élvezettel olvassák a szöveget és magamban megköszönöm Molnárnak, honfitársamnak, hogy ilyen tehetséges darabot írt.

Mindenki megtalál, a műsorfüzet-szerkesztő és a műsorfüzet-grafikus, a kellékes és a maszkmester, a színpadmester, az ügyelő, az asszisztensek, a világítástervező... ambiciózus mosoly az arcokon, időpontot kérnek a számukra fontos kérdések megbeszélésére. Élvezik, hogy egy szokatlan európai van a színházban, aki valami különleges magyar darabot rendez...

(folyt. köv.)

Molnár Ferenc

2000. október 05. - Cleveland Play House

A színészek rávesznek, hogy még ne kezdjük el a rendelkező próbákat (ezt itt „blocking”-nak hívják) mert szükségük lenne a darab alapos analízisére.

Hiába mondom, hogy majd rendelkezés közben meg-megállunk és elemezzük a helyzeteket, karaktereket; látom rajtuk hogy a darab bonyolultnak tűnik számukra, dupla-tripla fenekű játék, hát beleegyezek, hogy még másnap is asztalnál ülve dolgozzunk.

(folyt. köv.)

Cleveland madártávlatból

2000. október 06. - Cleveland Play House

Rájövök, hogy a színészek tegnap este otthon a szerepükkel foglalkoztak. Alaposan átnézték gondolatilag a szövegüket (ez meglepő egy magyar színészen nevelkedett rendezőnek) - olyan felkészülten jönnek a próbára, hogy nagyon pontos és kimerítő válaszokat kell adnom rendezői, dramaturgiai értelemben – nem akarnak hozzákezdni a tanuláshoz addig, amíg nem tisztázzuk az alapvető kérdéseket a figurájukkal és a szituációkkal kapcsolatban... Rájövök, hogy itt már az elején végre, azaz pénzre, azaz egzisztenciára megy a játék. Ezek a színészek most mindenükkel a szerepükre készülnek, mert ha sikerük lesz, új szerepeket kapnak, vagyis újra pénzt kapnak, meg tudnak élni, nem maradnak munka nélkül. Tétre megy a játék. Nálunk otthon könnyebben indulnak neki a próbáknak a színészek...

A főszereplők, tehát a testőr és felesége New York-iak.

A két főszereplő: Andrew May, A testőr,
Christa Moor, A színésznő - és felettük a napló írója

Egy kisebb szerepre (a Hitelező, az amerikai példányban "Creditor") a Clevelandi Egyetem Színművészeti Fakultásának a vezetőjét kértem föl, aki remek színész és koreográfus - erre a szerepre nem is kellett New Yorkban „castingolni”, tartottunk egy „audition”-t itt Clevelandben és ott választottam ki a kisebb karaktereket. Mindegyikük union -színész, vagyis szakszervezeti színész. Ez azt jelenti, hogy meghatározott, magas gázsit köteles fizetni nekik a színház. Tulajdonképpen az union-színészek számítanak a magas-szintű, professzionális színészeknek Amerikában.

Példa erre a női főszerepet játszó tüneményesen tehetséges színésznő, Christa Moor, aki már kétszer kapott majdnem Tony-díjat. (Ezt itt úgy mondják: „Tony-nominee”, vagyis Tony-díjra javasolt - és ez legalább akkora szó, mintha meg is kapta volna!) A Tony-díj ugyanis Amerikában amolyan színházi Oszkár-díj.

(folyt. köv.)

2000. október 07. - Cleveland Play House

Egy nagy próbateremben elkezdődnek a rendelkező próbák (itt úgy hívják: „blocking”, vagyis helykijelölő próba, hova menjen, hol jöjjön be, hol üljön le, álljon fel stb. ... a színész.)

Mindent halálpontosan feljegyeznek a példányukba, legyen az fizikai vagy lelki, logikai vagy technikai instrukció (az instrukció itt: „direction”). A fülük mögött van egy rádiós fa-ceruza (ezt a színház adja), és mindent, amit mondok, felírnak. Ezért aztán kicsit lassan is haladunk, de megértem, hogy így precízen vissza fogok kapni minden instrukciót az emlékpróbán és ezzel is időt takarítunk meg, mert nem kell majd ugyanazt újra elmagyaráznom nekik, mint a magyar színészeknek. Az idő pedig fontos, hiszen csak négy hetünk van arra, amire Magyarországon hat hetünk - igaz, itt 7 - 8 órát dolgozunk egy nap.

(folyt. köv.)

2000. október 08. - Cleveland Play House

Folytatódnak a rendelkező próbák, a színészek egyre nyugodtabbak, érzik, hogy jó az anyag, lehet bízni Molnárbán; érzik, hogy tudok segíteni nekik, úgyhogy egyre jobban összejövünk. Megbeszéljük, hogy nem fogunk 7-8 órát egyvégtében dolgozni - adom alájuk a lovat, persze elmesélem, hogy mi Európában maximum négy órát dolgozunk egyhuzamban, mert ennél több intenzív alkotómunkát egyvégtében nem bír a színész, aki este általában játszik is. Sikerül is erről meggyőznöm őket, elhatározzuk, hogy ezentúl 11-től kettőig dolgozunk, akkor hagyunk magunknak egy óra szünetet, ki-ki arra használja amire akarja, szundikálásra, evésre, aztán háromtól hétig folytatjuk megint. Majd meglátjuk, hogyan fog ez bevalni.

(folyt. köv.)

2000. október 09. - Cleveland Play House

A délelőttöm tehát 11-ig szabad - egy lakajos "coffee"-ban (Arabica - kávéház fotelekkel, internettel,) találkozom a műsorfüzet szerkesztőjével. A műsorfüzet két részből fog állni, mondja, és nekem új, hogy közben százféle kávéból lehet választani...

Az műsorfüzet („show-bill”) első része úgymond a standard rész: információk, hírek a Play House életéből, a támogatók teljes névsora (aki csak \$100-t adott a színháznak, az is tisztelettel fel van tüntetve). Egy régebbi műsorfüzetet böngészünk. Természetesen akik kevesebbet adakoznak a színháznak, azoknak a névsora hosszabb. Akik \$1000-t vagy \$5000-t adnak egy szezonra a színháznak, azok kevesebben vannak. Összesen legalább ezer név; mivel mindenkinek a neve mellé oda van írva, mennyit adott, ki lehet számolni, hogy a színház összköltségvetésének a legnagyobb része, c.ca 60-70 %-a az adományokból jön össze - a többi a jegybevételből. Állami támogatás nincs.

Egy egész iroda foglalkozik a pénz-szerzéssel. (itt úgy hívják: "fund-raising") Ez itt egy külön hivatás, szakma. Rákérdezek: jutalékot senki sem kap, havi fixért dolgoznak. Tőlük függ a színház költségvetése, vagyis jóléte, élete, fejlődése. Szociális, lélektani és gazdasági képességekkel rendelkező kulcsemberek. Mesterségüket egyetemen tanulják. Érzékenyen követik a társadalom és a gazdaság mozgásait, pénzügyi lehetőségeket, és kiszimatolják, honnan lehet a társadalomból lecsapolni pénzt a színház számára. Azt hiszem, ez a fajta szakember lassanként az államilag támogatott magyar színházban is keresett kulcsember lesz.

A műsorfüzet tehát - amely terjedelmes kiadvány lesz, úgy 60 oldal - egyrészt foglalkozik generálisan a Cleveland Play House-zal (amely egyébként Amerika legrégebbi professzionális színháza).

A másik fele a szűken vett Molnár Ferenc - illetve "A testőr" - rész.

Egy New York-i író, bizonyos Aubrey Wertheim ennek a résznek a szerkesztője. Elmondja, hogy ő ugyan színdarab-szerző, de mivel ebből folyamatosan megélni nem tud, újságírással és színházi műsorfüzetek szerkesztésével foglalkozik. New Yorkban él, de mivel a szülei clevelandiak, öregek és nagybetegek - most néhány hónapig átköltözött Clevelandba és elvállalta a műsorfüzet aktuális (A testőr -) részének szerkesztését. Bizarr figura, gyümölcstálat rendel; mozdulatai hangsúlyai finomak. Vállaltan homoszexuális, hiperérzékeny és szuperművelt. Elszégyellem magam, mert olyanokat is tud Molnárról meg a század (huszadik) elejéről, a budapesti és bécsi korabeli kulturális életről, amiket én sem tudok. Körülbelül egy órát beszélgetünk, aztán elmegy. Este már el is küldi az anyagot e-mailen. (Istenem, gondolom, a magyar újságírók - tisztelet a kivételnek persze - még ha megígértetem is velük, akkor sem küldik el megjelenés előtt az interjúk- cikkek anyagát így azok persze telis-teli vannak mindenféle buta hibákkal).

Az anyag csinos, értékes és gazdag. Áldásomat adom rá.

(folyt. köv.)

A plakát

2000. október 11. - Cleveland Play House

Elkezdődnek az emlékp próbák. (Úgy mondják: „review-working”)

Készülök mondani a színészeknek, hogy nálunk Európában az emlékp próbákon a színészek már nem használják a példányt. (Bárcsak így lenne!) De nincs szükség erre; eszük ágában sincs szövegkönyvvel a kezükben próbálni, sűgő után dolgozunk. (A sűgőt úgy mondják: „prompter”)

Ezek a színészek igen nagy energiával dolgoznak - otthon. Memorizálják a szöveget és kidolgozzák a jeleneteket. Most már értem, miért kértek arra a rendelkező próbák alatt, hogy engedjem el őket a próba befejezése előtt. Rohantak haza dolgozni. Én persze azt hittem, hogy lógni akarnak, és meg is értettem, hiszen nálunk ez a természetes, még jár is a színészek egy kis lógás a próbák elején...

Teljes gőzzel dolgoznak, tudják, hogy kevés az idő és tudják, hogy annál jobbak lesznek, minél előbb elkészülnek a szerepükkel, hiszen akkor lesz idejük kigyakorolni és új finomságokat hozzátenni az alakításhoz, vagyis igazán megmunkálni a szerepet. Igazi mesteremberek, nem adnak ki a kezükből félmunkát, félig elkészült, vagy nem teljesen kimunkált alakítást. Hiszen tétre, azaz, a karrierjükre megy a játék. Tudják, hogyha igazán jók lesznek, akkor - és csakis akkor - lesz reményük kapni új szerepet, új munkát, vagyis lehetőséget a pénzkeresésre, az életre...

(folyt. köv.)

2000. október 13. - Cleveland Play House

Az amerikai színház szisztémája szinte mindenben különbözik a miénktől.

Először is két alapvető színházi forma létezik. A "for profit" színház és a „non for profit” színház. Az első a Broadway - típusú színház, a másik a regionális - vagy művész - színházi típus.

A Broadway-színházak óriási haszonnal dolgoznak, sztárjai milliomosok. A non-for-profit színházak tisztos (alsó-közép osztályi) megélhetést biztosítanak. Ilyen színház a Cleveland Play House is. Szellemében hasonló a Miskolci Nemzeti Színházhoz, játszik Csehovot és musicalt, kortársat és klasszikust, de en-suite szisztémában, nem repertoár szerűen, mint mi. 8-10 bemutatót tartanak egy szezonban, minden darab 3-4 hétig megy. Ehhez c.ca 10 millió Dolláros költségvetéssel rendelkeznek. Nincs állandó művész-társulata, csak technikai - adminisztrációs - managing (azaz gazdasági - üzemeltetési) személyzete. (c.ca 100 ember) A színházat ketten vezetik, az Artistic Director és a Managing Director. Ez az amerikai általános színházi berendezkedés. Művészeket a színház csakis egy-egy adott produkcióra szerződtet. Ez a legegyszerűbb, leghatékonyabb és legolcsóbb módszer. Ebből következik, - ahogyan már volt szó erről, - hogy minden produkcióhoz ún. audition-t, vagyis meghallgatást - vagy mondjunk inkább PRÓBAJÁTÉKOT - szerveznek. Ez egy történelmileg kialakult különleges procedúra, külön hagyományokkal és külön kultúrával.

Az egész úgy kezdődik, hogy a színház megbíz egy "Casting Directort" - ez általában New Yorkban vagy Los Angelesben székel. Ez azért van így, mert az a tradíció, hogy az ország keleti felében elhelyezkedő színházak New York-ban, a nyugati részen lévő színházak Los Angelesben tartják a „casting”-ot.

A rendező kapcsolatba lép a Casting Directorral (mondjuk: szereposztás-tervező direktor). (Az én esetemben a Casting Director egy hisztérikus, azonban szakmailag kiemelkedő örült volt, aki mohó rajongással szerette a színészeit, akiket ajánlott. Mindegyikükről mindent tudott, szakmai és intim dimenziókban egyaránt... (érdekes, a színésznők életkorát tabunak tartotta...) Remek színészeket verbuvált a meghallgatásra.

Szóval a rendező kapcsolatba lép a Casting Directorral, minden szerepről elküldi neki azt a kis szerep-tanulmányt és tipológiai elemzést, aminek alapján a Cast. Director kapcsolatba lép a legkülönbözőbb színészügynökségekkel és azoknak az ajánlatai alapján összeállítja minden szerepre azt a 10-15 színészből álló listát amelynek alapján aztán a próbajáték lezajlódik. "A testőr" esetében a próbajátékok a 45-ik utcában, a Broadway színházak szomszédságában, egy 18-ik emeleti stúdióban voltak. Minden főbb szerepre két napos volt a próbajáték - az első napon minden színész kapott 15-20 percet. A legjobbakat (általában hármat-négyet) másnapra visszahívtuk („call-back"). A második nap végén döntöttem (a Play House művészeti vezetőjével konzultálva) és ezt ott rögtön közölte is a Casting Director a nyertesekkel, aki hálás örömmel nyugtázták, hogy két hónapra biztosan van munkájuk, szakmai és egzisztenciális értelemben biztonságba kerültek...

Miután megvannak tehát a győztesek, vagyis minden szerepre megtaláltuk a legmegfelelőbb színészt, a színház (pontosabban a Managing Director) kapcsolatba lép mindegyik színész ügynökségével és elkezdődnek a bérharcok. Mikor megalkusznak, aláírják a szerződést. Természetesen a próbafolyamat alatt néhányan elkéredzkednek újabb próbajátékokra, hiszen az élet nem áll meg, a mi "show"-nk (a.m. darab, produkció) után is pénzt kell majd keresniük. Állandó versenyfutásban vannak. Ez jó lelki és szakmai kondícióban tartja őket. Persze utálják és megalázónak tartják, de csinálják, sőt az idősebb színészek tanítják is a próbajátékokra való felkészülés tudományát, a sikeres próbajáték technikáját, filozófiáját, lélektanát stb. Amikor a mi stábunkból valaki megkap egy újabb "job"-ot, vagyis egy újabb szerepet (amit majd A testőr utolsó előadása után kezd próbálni egy távoli államban) nagyokat ünneplünk...

(folyt.köv.)

2000. október 20. - Cleveland Play House

Lassan eljutunk az összp próbákig. Az összp próbát itt run-through"-nak mondják ("átfutás a darabon"). Persze, még a próbateremben vagyunk csak, minden jelzés még, a bútorok, kellékek, jelmezek; de a színészek már intenzíven játszanak. Sok hibával persze, de jól lemegy a darab. Látszik pontosan, hol kell még jobban megmunkálni a részleteket, tisztába tenni viszonyokat, poénokat, mozgásokat. De mindenki jó úton van, a karakterek és a helyzetek működnek. Meg is nyugtatom a színészeket, akik persze össze vannak kicsit törve, hiszen rengeteg apróság amit jól kidolgoztunk nem működik még amikor egyben megy a darab, de tíz napunk van meg a premierig, hét az első nyilvános "preview"-ig (nyilvános főpróba).

Pontosan egy héttel a premier előtt megyünk majd színpadra, végleges kellékek, bútorok és kosztümök várnak majd ránk, mind megannyi sok a színészeknek...de egyelőre csak a "run-through", amelyre összegyűlik a próbaterembe mindenki, aki érdekelt. Itt van a díszlettervező, a jelmeztervező, a kellékes-bútoros (ez itt Amerikában általában egy személy, úgy hívják "Prop-Master") itt van a színház művészeti igazgatója, aki jókat nyerít a molnári „punch-line”-okon, vagyis poénokon.

(folyt. köv.)

2000. október 22. - Cleveland Play House

Az utolsó összp próbák a próbateremben. Minden nap bejön valaki nézni a próbát, a szabók, és a dramaturg, fotós és PR-manager, a Clevelandi Rádióból szerkesztők, a Plain Dealer (a clevelandi "daily", vagyis napilap) kritikusa.

Megérkezik a light-designer, vagyis a világítástervező is, New York-i – kínai származású, remek referenciája van, világított már néhány Tony-díjas show-t a Broadway-n. Ő eddig nem vett részt a próbákon. Elámul, mikor odaadom neki a preparált világítási példányt, amit én csináltam neki, benne az összes világítási jel helyével és leírásával. Azt mondja, hogy ilyesmivel még sosem találkozott... elmagyarázom neki, hogy mi magyar rendezők magunk világítunk. Azt hiszi, viccelek, később megérti és félig tréfásan felajánlja a gázsija felét... Nem akarom mondani neki, hogy az ő gázsijának a fele az én otthoni fizetésem a teljes szezonra... csak azt mondom, hogy igyunk meg egy whisky-t és ha akar, hívjon meg... így is lesz, whisky-zünk, „on the rocks” (vagyis sok jéggel, tisztán)...

Mesél legutóbbi munkájáról, egy off-Brodway musical-ről. (Ilyen is van, ez 300 férőhelyesnél kisebb színházat és persze non-for-profit produkciót jelent - az ő esetében a Greenwich Village-ben, New York művész-negyedében.) Megbeszéljük, hogy majd hazafelé, mikor úgyis át kell szállnom New York-ban, megpróbálok eltölteni egy-két napot és megnézem a show-t. A beszélgetés során kiderül, hogy a világítás megtervezése itt valódi presztízzsel rendelkező művészi munka, egyenrangú a díszlet-jelmez tervezéssel, sőt, a látvány művészi kimunkálásának legfőbb eleme. Tradicionális művészeti szakma – nem úgy, mint nálunk...

(folyt. köv.)

2000.október 23. - Cleveland Play House

A "costume shop" vagyis a szabótár nagyon lelkes, már másodszor jönnek le a próbaterembe megnézni az összpóbát. Gyönyörű ruhákat varrtak, mar alig várják, hogy a színpadon, a színészeken láthassák a műveiket, igazi megvilágításban.

A szünetben oda gyűlnek a „Színésznőt” játszó színésznő köré (Christa Moore, roppant tehetséges musical-színésznő, életében először játszik tisztán prózát, remekül, tehetséggel, ambiciózusan) és megbeszélik, hogy egy kis korrekcióra majd menjen fel a szabótárba. A második felvonásban ugyanis, amikor leül majd a hosszú, krémszínű ruhájában a kanapéra és hátradől, az csúnyán fel fog csúszni, ha nem korrigálnak egy apró varrás-vonalat a derekán...

Én ezt nagyon élvezem, hogy mindenki annyira odaadóan akarja, hogy minden a lehető legjobban menjen. Vajon miért, gondolkodom el, aztán rájövök, hogy emögött is az áldott-átkozott pénz van, hiszen ha tényleg sikeres a show akkor több néző jön majd, többször lehet játszani a darabot, több lesz a színház bevétele és így egy kicsit mindenki jobban jár, több pénzt kap...

(folyt. köv.)

2000.október 24. - Cleveland Play House

Az utolsó összpóba a próbateremben. Sokan nézik megint a házból, a P.R. Director, a kellékes-bútoros, a Clevelandi Egyetem színházi fakultásának néhány hallgatója is beült. A szünetben felkérnek, hogy a premier után valamelyik délelőtt tartsak náluk előadást Molnár Ferencről és a molnári színházról. Persze hogy örömmel elfogadom, van mit mondanom Molnárról, egy hónapja vele élek, és újra csodálom a profizmusát és a tehetségét. Jószerével ő az egyetlen magyar drámaíró, akinek igazán, tartósan sikere volt a tengerentúlon és ma is repertoáron vannak a darabjai. A testőrön kívül a Játék a kastélyban („The Play’s the Thing”) és a Liliom, amelynek musical-változata „Carrousel” címen arat sikert szinte minden szezonban egy-két amerikai színházban.

(folyt. köv.)

2000.október 25. - Cleveland Play House

Az első színpadi próba. Nagy sokk, hiszen egy hónapig egy emberszabású próbateremben próbáltunk, s most egy 600 férőhelyes színház színpadán folytatjuk, ráadásul a díszletek teljesen készek, a bútorok is az eddigi jelzések helyett már az eredetiek.

Persze, előtte megbeszéljük, hogy semmin sem lepődünk meg, mégis annyira meglepőek az új dimenziók, hogy bár összpóbát tartunk, semmi sem működik, már ami a próbateremben kigyakorolt finom játékokat illeti. Állandóan meg kell állni, újra kimunkálni a részleteket. Csodálkozom, hiszen ezek igazi professzionális színészek, rengeteg ilyen sokkot éltek már át, mégis idegessé válnak. Alig tudom megnyugtatni őket, elmagyarázom, hogy lassan minden próbatermi eredmény és effektus visszajön és napról napra egyre biztonságosabban mozognak majd a díszletek között, hiszen az a rengeteg munka, amit befektettünk az nem válik semmivé, csak egy kicsit rejtőzködik most. Megnyugszanak kissé, későre is jár, hazaengedem őket, de mi a díszlettervezővel, a „stage-managerrel” (ami amolyan átmenet az ügyelő, a rendezőasszisztens az ügyeletes rendező és a szakszervezeti titkár között), a „prop-masterrel” (kellékes-bútoros), a hang- és világítástervezővel ott maradunk éjjel kettőig és mindent megbeszélünk a holnapi próbára.

A színpadi próbák furcsa rendszer szerint zajlanak. Délelőtt a műszak dolgozik, kellékesek, világosítók, díszítők lepik el a színpadot. Mi, azaz a színészek és én egykor kezdünk, és ötig dolgozunk. Ezután két óra szünet, majd héttől éjfélig próbálunk. Összesen négy napunk van a színpadon az első „preview”-ig, vagyis nyilvános elő-előadásig. A „preview” amolyan átmenet a nyilvános főpróba és az előadás között. A jegyek fele annyiba kerülnek mint a rendes előadásokra, és a „preview”-k tapasztalatait felhasználva még tudunk alakítani, javítani az előadásokon a bemutató előtt. Három ilyen „preview” van, aztán jön az igazi bemutató. („opening”)

(folyt. köv.)

2000.október 26. - Cleveland Play House

Második nap a színpadon, a második nagy sokk: az első öltözés. A kosztümök gyönyörűek, mégis összeomlás, hiszen eddig farmerben és pólóban próbáltunk, most meg a teljes, elegáns, század eleji jelmezben. Minden beakad, felcsúszik, sok mindent másképpen kell csinálni a jelmezben, mint eddig, nem beszélve arról, hogy a jelmez a karaktereket is megváltoztatja kissé, nem lehet földig érő nagystélyiben ugyanúgy gesztikulálni és viselkedni, mint a próbákon, mai utcai cuccban.

A jelmeztervező okosan és higgadtan mindent megígér a színészeknek, ezt itt, azt ott fogja holnapra megváltoztatni, levágni, felválni, hogy kényelmesebb legyen...

Aztán, próba után végtelen türelemmel és lélektani ravaszsággal elmagyarázza a színészeknek, hogy mennyit veszítenek a karakter érdekességéből, a figura izgalmából, ha ezt itt levágjuk, azt ott rövidebbre vesszük... a végén maguk a színészek kérik, hogy hagyjon mindent úgy, ahogy elgondolta. „Good job” - mondom neki, mikor négy szemközt maradunk...

Legyint, hozzátartozik a munkájához, mondja. Jókedvű, életvidám asszony, intelligens és ízléses - a mi Zeke Editünk jut eszembe és kissé átérzem azt a csábítóan fájdalmas szomorúságot, amit akkor érzünk, mikor belegondolunk, hogy ugyanaz a tehetség mennyit ér Magyarországon és mennyit Amerikában...

(folyt. köv.)

próbakép – a Testőr és a Színésznő

2000.október 27. - Cleveland Play House

Harmadik napja vagyunk színpadon, lassan megnyugszanak a kedélyek. Most kezd el igazán dolgozni a „light-designer” vagyis a világítástervező. Lépten nyomon megállítja a próbát és addig nem megyünk tovább, míg be nem állítja a világítási jeleit.

Meglehetősen abszurdnak érzem, hogy a színészeket, mint „fényvisszaverő felületeket” használja. Próbálom elmagyarázni az európai szisztémát, mely szerint a világítási hibákat próba előtt, vagy próba után kellene kijavítani, hogy a színészek hadd próbáljanak rendesen, hadd menjen folyamatosan a darab... Nem is értik, mit akarok, aztán a világítástervező próba után elmagyarázza, hogy eddig én próbáltam három hétig, most ő próbál egy hétig.

Egyébként nem is tudnám elérni, hogy ne álljunk meg, mert ha ő azt mondja a stage-managernek, hogy „stop”, akkor meg fog állni a színpad, mondhat a rendező ebben a próbafázisban bármit. Meglehetősen passzivitásra vagyok így kárhóztatva. Kezdetben még megpróbálom instrukció-adással kitölteni az öt-tíz perces szüneteket, amíg áll a próba és reflektorokat állítgatnak - aztán rájövök, hogy jobb, ha ugyanolyan apátiával ülöm végig a próbát, mint ahogy a színészek is érzés nélküli automatára kapcsolták magukat. De az kétségtelen, hogy gyönyörű és halál-pontos világítási jelek születnek meg.

(folyt. köv.)

2000.október 28. - Cleveland Play House

Elérkezik a házi nyilvános főpróba („preview for the house”) napja. Délelőtt fölmegek a managing irodába, hogy az ekkor esedékes részletét a gázsimnak megkapjam. Már vár a Managing Director, azt mondják, hogy az ország egyik legjobb „fund-raiser”-e, vagyis pénz-előteremtő szakembere. Több színházat felvirágoztatott már, mielőtt kikötött a Cleveland Play House-nál. (Tartott előadást Miskolcon is a „fund raising”-ről, az USA Nagykövetség szervezésében).

Váratlan hírt közöl velem - a gázsimból, mivel megkaptam a kormánytól a „Social Security Numbert” - ami itt amolyan személyi azonosító-szám - harminc százalékot kell levonni, adó címen.

Ezt ő is felháborítónak tartja - itt is nemzeti társasjáték az adó elleni furmányos küzdelem - mindenesetre a kezembe nyomja a csekket a gázsim második harmadának az összegével. A probléma az, mondja, hogy az adótörvény értelmében a gázsim harmadik harmada, ami a premier napján esedékes, gyakorlatilag a nullával lesz egyenlő..., de azért megnyugtató, ez csak adóelőleg. Majd nyár elején megkapom a pénzem, addig az állam használja. Ez is Amerika.

(folyt. köv.)

2000.október 29. - Cleveland Play House

Vége-valahára beül az első közönség. Házi nyilvános főpróba, itt van két rendező, akik, A testőr után következő darabokat fogják rendezni itt a Play House-ban és már folynak az új produkciónak előkészületei. (az egyik egy „Harvey” c. népszerű vígjáték lesz, a másik a Sirály.) Itt vannak a tárvezetők, az adminisztrátorok a színházból, a „business-office” dolgozói (szervezők, jegyeladók); bemutatkozik egy szimpatikus idegen - kiderül, hogy ő a szlovén consul, azelőtt színész volt és örök szenvedélye Molnár. Itt vannak a színházban a most futó darab színészei. („Eliot Ness In Cleveland,” egy új musical Eliot Ness-ről, emlékszünk a filmben Kevin Costner játszotta Nesst, Robert de Niro volt Al Capone; ez az Eliot Ness itt Amerikában amolyan nemzeti hős, modern Zorro, ő a „Megvesztegethetetlen”, aki börtönbe juttatta Al Caponet). Jó a hangulat a nézőtéren, a szünetben alig tudom lehűteni a színészeket, érvelek, nehogy elszaladjon velük a ló, hiszen ez egy igazi atelier-közönség ma, mondom, csupa színházi ember, akikre duplán hatnak a színházi poénok, hisz A testőr színészekről szól... de azért érezzük, hogy a 75%-a „bejön” annak amit terveztünk, vagyis ott röhögnek és úgy reagálnak, ahogy gondoltuk.

Próba után aztán éjfélig analizáljuk, hogy mit kell másképpen csinálni, hol kell árnyalni a még a karaktereket a közönség reakcióinak fényében, hol kell több szünetet hagyni a röhögések-reakciók miatt, melyik poén nem működik, mit próbálunk meg másképpen holnap, az első nyilvános preview-n; ahogy halljuk „sold out”, vagyis telt ház lesz...

(folyt. köv.)

2000.október 30. - Cleveland Play House

Eljön az első hivatalos „preview” (azaz nyilvános főpróba) napja. A preview-kre (hármát tartanak a hivatalos premier előtt, kedd-szerda-csütörtök, hisz a premier itt is pénteken van) fél áron lehet jegyet venni, éppen ezért már az elsőre szépen megtelik a ház. Mindenki izgul, érződik az az édes-rémes feszültség, amit csak a színházban lehet átélni mikor az első nézők beülnek. Nehezen indul be a közönség, az első percekben nem világos számukra, hogy lehet nevetni... aztán óriási étvággal habzsolni kezdik a komédiát, a szofisztikált Molnár-i humort; itt is mennyire ki van éhezve a közönség a nevetésre!

A színészek hibáznak persze, de tudom, hogy ez csak a közönség okozta feszültség eredménye, meg sem említem ezt a szünetben az öltözőkben, kissé túlzok inkább, hogy mennyire élvezi a közönség... A második felvonás már olajozottabban megy (a Budapesti Operaházban játszódik eredetileg, de az amerikai verzióban a Bécsi Operában vagyunk). A közönség is helyre tette magában a darab stílusát, érzik és várják a poénokat, a fordulatokat, érzem, hogy milyen erővel működik Molnár tehetsége és humora, ember- és színházismerete. A harmadik felvonás a legfilozofikusabb, itt mutatkozik meg az a többlet, amivel Molnár több, mint egy tehetséges komédia-szerző.

Kicsit le is ül a darab vége, de nem sajnálom, egyrészt, mert a par excellence komikum helyett valami szomorkásabb, líraibb, a szerelem lehetetlenségéről szóló érzés kerül előtérbe, ami legalább annyira a darab lényegéhez tartozik, mint a drámai komikum... Másrészt pedig nem féltem a színészeket, semmi kétségem hogy a darab végében rejlő erős komikumot holnap már dupla erővel hagyják felszínre törni...

(folyt. köv.)

2000. November 01. - Cleveland Play House

A második preview. A ház majdnem tele van, ezt mindenki honorálja, ez jó jel, mondják. Ez az első olyan nap, amikor csak este dolgozunk, az egész nap szabad. Ez meg is látszik, frissen, pontosan, erősen játszanak a színészek, ez a legjobb nekifutásunk eddig. Kiderül azonban, hogy a testőrt játszó színész, Andrew May, briliáns tehetségű, intelligens ember, - de nem tudja feltenni a világoskék kontaktlencsét, amikor a kulisszák mögött átalakul testőrré, mert egyszerűen nincs rá ideje. Ez ugyanis legalább egy-két perces bonyolult kis műtét, remegő kezekkel, izgatottan.

Azt találtuk ki ugyanis, hogy amint főhősünk, a színész, - hogy elcsábítsa saját feleségét és testőrnek öltözik, - alakuljon át szinte teljesen... még a szeme is! Mivel Andrew egy szúrós, fekete tekintetű, fekete hajú ember, mint orosz testőr legyen szőke hajú, szőkeszakállas - és *kékszemű!* (Az amerikai Testőr-verzióban ugyanis a testőr nem osztrák - hiszen maga a történet is Bécsben játszódik - hanem orosz, ami az amerikaiak számára egzotikusabb.) Azt azonban kihagytuk a számításból, hogy Molnár tényleg hajszálpontosan kiszámolta, mennyi időre van szükség a paróka-szakáll-bajusz felrakáshoz és a jelmezcserehez.

A kontaktlencse berakási idejét persze már nem kalkulálta bele. Az átöltözés alatt zajló színpadi jelenet meg rövid, nem lehet nyújtani sehogy se. Úgy döntünk tehát, hogy a kontaktlencse kimarad, a világítást pedig kissé korigáljuk, úgy, hogy a testőr belépésekor erős félhomály legyen, így a testőrben nem lehet majd felismerni a Férjet... különben is, a harmadik felvonásban a színésznő azt hazudja (?), hogy a szeméről (tekintetéről) az első pillanatban felismerte a testőrben a férjét... Az előadás után a foyerban beszélgetek a nézőkkel... a leggyakoribb kérdés: felismerte a feleség a férjet, vagy sem? Meg akarta-e csalni a férjét a testőrrel, vagy sem? Megkerülöm a választ, hiszen ez a kétség a darab egyik lényege, mindenesetre kíváncsi vagyok a véleményükre. Érdekes az eredmény: az asszonyok (feleségek) szinte kivétel nélkül állítják, hogy az asszony felismerte a férjét. A férfiak (férjek) pedig határozottan állítják: dehogy ismerte fel! És ezen vitáznak hazafelé. Szóval, elevenen működik” a darab...

(folyt. köv.)

2000. November 02. - Cleveland Play House

Beállítottam egy igen rövid tapsrendet, ismerve az amerikai tapsolási kultúrát. A harmadik preview-n, amelyen érdekes módon az első felvonás omlott össze és a harmadik működött perfekten, kiderült, hogy így is túl hosszú a tapsrend („curtain-call”) mert elfogyott a taps. Kihagytam hát az „individuális” (itt így mondják) vagyis egyenkénti meghajlásokat. Erre bekövetkezett az első botrány az egész próbafolyamatot beleértve. A „Mamát” játszó, ős-profí, csudálatosan effektív, szellemes Johanna Morrison, akitől rengeteg segítséget kaptam a próbák alatt, pl. ő figyelte azt, hogy pontos angolsággal, hangsúlyokkal, artikulációval beszéljenek a színészek (hiszen nekem magyar fülem van, nem angol), akivel lélektani kulcsokat találtunk esti beszélgetések alkalmával a szerepekhez és a kollégákhoz, mondom a társulat talán legintelligensebb tagja sírórohamot kapott, kirohant, kiáltozott, a felét nem is értettem, csak annyit, hogy ő bizony nem vállalja ezt az egész nyavalyát, ha nem jöhet ki EGYÉNILEG meghajolni a függöny elé. Utána rohanok az öltözőbe, jelent, letérdelés, bocsánatkérés. Egyéni meghajlásról biztosítom, holnap beállítjuk előadás előtt...Már mosolyog. Visszajön a színpadra. Hiába, színésznő.

(folyt. köv.)

Johanna Morrison, a Mama, háttérben a testőr és a Színésznő - próbakép

2000. November 03. - Cleveland Play House

Premier. ("Opening Night") Előadás előtt nagy vacsora a színház kissé mondén, elegáns éttermében a szponzorok tiszteletére, beszédek, én is szónokolok, Amerika imád celebrálni. Őszintén hálás vagyok a szponzoroknak, hiszen sok pénzt tettek a Cleveland Play House számlájára, hogy létrejöhessen A TESTŐR. Mégis, szeretnék már inkább az öltözőknél lenni, átélni a színészekkel azt a borzalmas izgalmat, amit csak premier előtt érez az ember. Ez semmi máshoz nem fogható tehetetlen boldog érzés. Jó érzés, mert mindent megtettünk és túl vagyunk a munkán... de borzasztó, mert nem lehet tudni, hogy fog-e hatni, amit csináltunk. Ezt ugyanis nem lehet kiszámítani, irracionális dimenzió... Meg is szököm a vacsoráról, rohanok az öltözőkhöz, leköpdösöm a színészeket, ahogy szokás, átadom az apró premier-ajándékokat, aztán kiszaladok a foyér-ba, sok ismerős, itt a helyi lap kritikusája is, mosolyog, ez azért jó jel, mert tegnap már látta az utolsó preview-t...

Kimegyek dohányozni a színház elé, fürkészem az érkező arcokat, tőlük függ a siker, ezeknek az arcoknak kellene kacagásba és sírásba fordulniuk, hogyha hat az, amit csináltunk...ez életem hetvenedik színházi premierje és megint érzem azt a speciális feszültséget, a rendező „lámpalázat” ...ezt nem lehet megszokni... sajátos keveréke ez a kiszolgáltatottságnak és a büszkeségnek, a bizonytalanságnak és a beteljesülésnek... Elkezdődik. Nem megyek be...odasettenkedem a nézőtéri ajtóhoz, fülelek...csend – aztán robban egy kis kacagás...csend... aztán még nagyobb kacagás, sőt: röhögés... na, jól van, hála istennek! RÖHÖGNEK! Élvezik!

(folyt. köv.)

a belépőjegy

2000. November 04. - Cleveland Play House

Premier másnapja, szombat. Hajnalban levágtatok a lakásom előtti kávéházba... Az újság-automatából kiviszem a szombati számát a helyi lapnak ("THE PLAIN DEALER") - vagy két kiló a szombati szám, olyan vastag mint egy lexikon - tele hétvégi mellékletekkel, esszékkel, hirdetésekkel - kérek egy kávét és izgatottan keresni kezdem a kritikát. ("review") Az "Art and Life" szekcióban nem találok. Ez vajon mit jelent?

Úgy tudtam, a színházzal foglalkozó írások itt jelennek meg... Visszalapozok a "Metro" (Városi Élet) szekcióba, ez előrébb van a lapban, kissé előkelőbb helyen... Megvan! Bogarászom a címet: „*A színészek tehetsége sikert hozott*” ...elfog a várakozás izgalma, pedig azt hittem, színi-kritika nem tud már felizgatni... ez most mégis más. Életem első amerikai bemutatója... „... *a rendező leporolta a komédiát, hogy teljes fényben ragyogjon...*” - úgy látszik szereti a kritikus - „...*A testőrrel a színház vállalta a kihívást - és győzelmet aratott...*” - ez tényleg szereti az előadást – „... *a szellemes és finom ('subtil') darabok manapság nincsenek divatban – de A testőr megváltoztathatja ezt az elavult divatot...*” Hát ez JÓ KRITIKA! És jó érzés önt el, mer tudom, hogy a kedvező kritika itt talán még fontosabb, mint otthon, jobban befolyásolja a nézőket, vegyenek-e jegyet ...

A színházban este a jegyszedő-nénik (itt: „usher”-ek) boldogan fogadnak, „olvasta”?-kérdezik, s látom a szemükön, hogy büszkék, megdicsérnek és hozzáteszik, milyen jó szerző ez a "FerenK(sic!) Molnar...

Még egy öröm ér, előadás után megkeres a chicagói Light Opera Works (mondjuk: Chicago-i Operett Színház) managing directora, akit régen ismerek - és felkér, hogy májusban rendezzem meg náluk a Marica Grófnőt („Countess Maritza”).

Bridget Mc Donough a Light Opera Works managing direktora és Hegyi Árpád Jutocsa

A napló tehát májusban „Chicago-i Napló” címmel folytatódik... Most VÉGE.